

PRESENTACIÓ

Enginyer naval de formació, Zamiatin (Lebedian, 1884 - París, 1937) va viure en primera persona la censura tsarista i, temps després, també la soviètica. Simpatitzant dels bolxevics en els anys convulsos de la dècada de 1910, va donar suport a la Revolució de 1917. Com molts altres autors, però, va allunyar-se ideològicament del règim quan aquest va entrar en una deriva autoritària i uniformitzadora que es deixava sentir amb cruessa en l'àmbit literari i intel·lectual.

El 1920 va escriure Nosaltres (Editorial Males Herbes, 2015), una novel·la influent i referencial que retrata una societat distòpica en què les persones han estat desposseïdes dels principis bàsics de la humanitat i funcionen com a autòmats en un entorn de domini absolut. Els paral·lelismes que es podien fer amb la nova Unió Soviètica al cap d'uns anys li van valdre la prohibició de tornar a publicar.

Abocat a un silenci creatiu que el feia sentir inútil i ofegat, Zamiatin va implorar a Stalin que el deixés marxar a l'estranger en una carta dramàtica i sagnant. Finalment va aconseguir el permís per marxar el 1932 per intercessió de Maksim Gorki.

Zamiatin defensava que l'art en general i la literatura en particular havien d'anar sempre un pas més enllà i que de cap manera no havien de sotmetre's als canons que marqués el poder polític. Per descomptat, això topava frontalment amb l'ideari estalinista, que advocava per un control total sobre el fons i la forma de qualsevol tipus d'expressió artística.

En l'article que us presentem a continuació, escrit el 1921 i publicat a la revista Casa de l'Art, Zamiatin manifesta la por que té davant d'un fet que veu gairebé inevitable: que la davallada qualitativa de la literatura russa li acabi fent perdre una notorietat universal forjada durant segles. L'escarni que dedica als nous escriptors cortesans, és a dir, els qui combreguen amb els dictats ètics i estètics del règim soviètic, són un indicador de la llibertat que preconitzava l'autor per a qualsevol artista.

Miquel Cabal Guarro

Tinc por que no conservem amb massa cura massa coses que hem heretat dels palaus. Les butaques daurades amb pa d'or, per exemple. Sens dubte, cal conservar-les: són molt gracioses i acullen amb molta tendresa qualsevol paner. I potser és indiscutible que els poetes cortesans mostren una gràcia i una tendresa semblants a les d'aquestes meravelloses butaques daurades. ¿Però no cometem un error en conservar la institució dels poetes cortesans amb les mateixes atencions que les butaques daurades? El fet és que ara només queden els palaus, la cort ja no existeix.

Tinc por que no ens passem de bons, mentre que la Revolució Francesa va ser implacable en la destrucció de tot el que era cortesà. L'11 de messidor de 1794, el president de la Comissió d'Instrucció Pública, Joseph Payan, va emetre un decret que, entre altres coses, deia això:

Hi ha una pila d'autors espavilats que estan sempre molt atents a les novetats; coneixen la moda i els colors de la temporada; saben perfectament quan s'han de col·locar el barret de revolucionari i quan se l'han de treure. [...] Això només condueix a la corrupció del gust i la degradació de l'art. Mentre que el geni es dedica a meditar i a fixar els pensaments sobre bronze, la mediocritat, amagada sota l'ègida de la llibertat, li arrabassa en nom d'aquesta un triomf fugaç i cull sense cap esforç les flors d'un èxit efímer.¹

Amb aquest decret desdenyós, la Revolució Francesa guillotinava els poetes cortesans disfressats. En canvi, els nostres «autors espavilats, que saben perfectament quan s'han de col·locar el barret de revolucionari i quan se l'han de treure», quan han de cantar una trobada amb el tsar i quan han de lloar la falç i el martell, nosaltres els brindem al poble com a literatura digna de la revolució. I aquests centaures literaris, clavant-se coces i empentes els uns als altres, s'afanyen a competir per un premi magnífic: el monopoli d'escriure odes i el monopoli d'abocar fang a la intel·ligència amb un gest cavallerós. Tinc por que Payan no tingués raó i que tot això

¹ « Il est une foule d'auteurs alertes à guetter l'ordre du jour : ils connaissent le costume et les couleurs de la saison ; ils savent à point nommé quand il faut affubler le bonnet rouge, quand le quitter... De là encore la corruption du goût, l'avisement de l'art ; tandis que le génie médite et jette en bronze, la médiocrité, tapie sous l'égide de la liberté, ravit en son nom le triomphe d'un moment, et cueille sans effort les fleurs d'un succès éphémère. » *Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention Nationale*, tom IV, París, Imprimerie Nationale, 1901, pp. 712-714. [Disponible en línia a <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k292917/f1.image>>. Consultat: 11 de setembre de 2017.] Agraïxo a l'Anna Casassas els comentaris sobre aquesta traducció del francès i la que apareix més endavant, feta de l'italià. L'adjectiu *espavilats* de la primera frase no és a l'original francès, però sí a la traducció russa de Zamiatin. [Totes les notes són del traductor]

només corrompi i degradi l'art. I tinc por que, si la cosa continua així, aquest darrer període de la literatura russa passi a la història amb el nom d'*escola espavilada*, perquè els que no són espavilats ja fa dos anys que callen.

¿Què han aportat a la literatura els que no han callat?

Els més espavilats de tots van ser els futuristes: sense perdre ni un sol minut, van proclamar que l'escola cortesana eren ells, per descomptat. I en el curs d'un any no vam sentir cap altra cosa que els seus esgarips triomfals de color groc, verd i carmesí. Però la combinació de la gorra roja dels *sans-culottes* amb una brusa groga i una floreta blava, pintada a la galta el dia abans però que no s'ha esborrat del tot,² feia un mal als ulls massa sacríleg, fins i tot per als menys exigents. Van indicar-los molt amablement on era la porta els mateixos en nom dels quals els futuristes havien cavalcats com a autoproclamats heralds. El futurisme es va esfumar. I, com ja passava abans, al bell mig de la superfície de llaua llisa del mar futurista s'hi alça un sol far: Maiakovski. Perquè no és un d'aquests espavilats: ell cantava la revolució quan els altres, des de Sant Petersburg, bombardejaven Berlín amb poemes de llarg abast. Però fins i tot aquest far esplendorós brilla encara amb les reserves antigues dels seus poemes «Jo» i «Senzill com un mugit». A «Els herois i les víctimes de la revolució», «Les rosques» o els versos de la comare a can Wrangel, ja no és el Maiakovski d'abans, l'Edison, el pioner que a cada passa que feia era com una destrallada a la jungla. Ha canviat la jungla per un camí ben fressat, s'ha dedicat a perfeccionar els temes oficials i els ritmes. Però, ben mirat, tant se val: Edison també va perfeccionar l'invent de Graham Bell.

El *cavallisme* dels imaginistes moscovites queda aclaparat d'una manera massa evident per l'ombra fèrria de Maiakovski. Per més que s'esforcin a fer pudor i esgargamellar-se, mai no podran fer més pudor ni esgargamellar-se més que Maiakovski. Per desgràcia, l'Amèrica imaginista ja fa temps que es va descobrir. En època de Serafino de Ciminelli, un poeta que es tenia pel més gran dels poetes va escriure: «Si no dubtés de pertorbar l'aire de la vostra modèstia amb els núvols daurats dels honors que se us deuen, no em podria contenir de desplegar sobre les finestres de la mansió de la glòria aquelles mateixes robes lluents amb què les mans de la lloança engalanen l'esquena dels noms que la fama va posant a les criatures superiors...» (d'una carta de Pietro Aretino a la duquesa d'Urbino).³ «Les mans de la lloança» i «l'esquena dels noms»: ¿que no és imaginisme, això? Un mitjà excel·lent i punyent, la imatge, ha esdevingut una fi; el carro que estira el cavall.

² Al·lusió a la camisa groga de Vladímir Maiakovski i als dibuixos que es feien els futuristes a la cara

³ «Se non fusse ch'io dubito di turbar l'aria de la di voi modestia co i nuvoli aurei de gl'onori che vi si debbono, non mi potrei tenere di non ispiegare in su le finestra de la magion de la

Els escriptors i poetes proletaris breguen per ser aviadors, però munten una locomotora. Una locomotora que rebufa sincera i delerosa, però que no sembla gaire que pugui enlairar-se. Amb poques excepcions (com la d'en Mikhaïl Volkov de «La Forja» moscovita),⁴ tots els membres del Proletkult⁵ ofereixen un contingut d'allò més revolucionari, amb una forma d'allò més reaccionària. Avui, l'art del Proletkult suposa un pas enrere, fins als anys 1860. I tinc por que els aeroplans dels espavilats no acabin passant sempre al davant de les honestes locomotores i que, «amagats sota l'ègida de la llibertat, li arrabassin en nom d'aquesta un triomf fugaç».

Per sort, les masses tenen un nas més fi que no ens pensem. I és per això que el triomf dels espavilats només és fugaç. Com va ser fugaç el triomf dels futuristes. I com també fugaçment va triomfar Kliúiev després d'aquells versos patriòtics sobre Wilhelm, tot extasiat amb aquella «cridòria entre els decrets» i la metralladora (i amb aquella rima fascinant entre metralladora i mel).⁶ I sembla que Gorodetski no va gaudir ni tan sols d'un triomf fugaç: al recital que va fer a la Duma el van rebre amb fredor i al que va fer a la Casa de les Arts no hi van anar ni deu persones.

I els que no són espavilats, callen. Fa dos anys van repicar *Els dotze*, d'Aleksandr Blok, i just després de l'últim repic, el dotzè, Blok va callar. Ja fa temps que *Els escrites* van passar rabents pels carrers buits, sense tramvies. Els *Apunts d'un somiador*, publicats l'any passat per l'editorial Alkonost, brillen ben sols en la foscor de l'ahir. Sentim com s'hi queixa Andrei Beli: «Les condicions de vida ens esmicolen: de vegades l'autor queda esclafat sota una càrrega de feina que no és la seva; es passa mesos sense poder concentrar-se i acabar una frase que té a mitges. En aquest temps, sovint es demana si ell fa cap falta a ningú, és a dir, si *Petersburg* o *El colom d'argent* fan cap falta a ningú. O si més aviat l'autor fa falta només com a professor de *poemologia*. Si fos així, l'autor deixaria immediatament la ploma i miraria de trobar feina d'escombriaire, per no haver-se de violar l'ànima amb succedanis d'activitat literària...»

Sí, aquesta és una de les raons per al silenci de la literatura autèntica. L'escriptor que no es pot espavilar ha d'anar a l'oficina amb la maleteta a la mà, si és que vol

gloria quei lucenti abiti di che la mano de la laude adorna il dosso de i nomi che a le creature eccellenti va ponendo la fama.» Pietro ARETINO, «A madama d'Urbino», *Lettere*, edició a cura de Paolo Procaccioli, tom III, Roma, Salerno Editrice, 1997, p. 16, línies 1-5

⁴ *La Forja* [en rus, *Кузница* (*Kuznitsa*)] era el nom que tenia la Societat d'Escriptors Proletaris de l'URSS, adscrita al Proletkult (*vid. infra*), i que va existir de 1920 a 1932

⁵ El Proletkult, la Federació d'Organitzacions Educatives i Culturals del Proletariat, va funcionar de 1917 a 1932

⁶ Al·lusions a poemes de Nikolai Kliúiev de 1918 de forta exaltació revolucionària

viure. En l'actualitat, Gógol correria amb la maleteta cap a les oficines del Departament de Teatre; Turguénev sens dubte traduiria Balzac i Flaubert per a la Biblioteca Universal; Herzen faria classe als mariners de la flota del Bàltic, i Txékhov treballaria al Comissariat de Salut Pública. Altrament, per viure com vivia cinc anys enrere un estudiant amb quaranta rubles, Gógol hauria d'escriure quatre *Inspectors* al mes, Turguénev, tres *Pares i fills* cada dos mesos, i Txékhov, un centenar de relats al mes. Això pot semblar una broma de mal gust però, per desgràcia, no ho és: els números són reals. La feina d'un artista de la paraula, de «qui modela els pensaments sobre plom» d'una manera lenta i agredolça, i la feina d'un xarlatà, és a dir, la feina d'un Txékhov i un Breixko-Breixkovski, ara es valoren amb una sola mesura: a pams, a tant el full. I cada escriptor ha de triar si vol ser Breixko-Breixkovski o bé callar. Per a un escriptor o un poeta de debò, la tria és ben clara.

Però és que el més important tampoc no és això: els escriptors russos s'han habituat a passar gana. I la causa principal del seu silenci no té res a veure amb el pa ni amb el paper, sinó que és un tema molt més feixuc, més sòlid i inflexible. El més important de tot és que una literatura de debò només pot existir allà on no la fan funcionaris complidors i fidels, sinó bojós, eremites, heretges, somiadors, rebels i escèptics. Perquè si un escriptor ha de ser assenyat, si ha de ser una mena de catòlic ortodox, si ha de ser útil avui, no pot fustigar tothom com Swift, no pot riure's de tot com Anatole France, i llavors no hi ha una literatura de bronze, sinó una de paper, de diari, una que llegeixes avui i que demà et serveix per embolicar una pastilla de sabó.

Els que proven de bastir una cultura nova en aquest excepcional temps nostre, tot sovint dirigeixen la mirada cap enrere: fins a l'estadi, el teatre, els jocs de l'antiga *demos* atenesa. La retrospectiva és correcta. Però no hem d'oblidar que l'ἀγορά atenesa, el poble atenès, sabia escoltar altres coses, a més a més de les odes: no tenia por dels assots despietats d'Aristòfanes. Nosaltres, en canvi..., com podem pensar en un Aristòfanes, si fins i tot la tan innocent sàtira del *Pencaire Slovoitiókov*, de Maksim Gorki, s'aparta del repertori per protegir de la temptació aquesta criatureta càndida que és el poble rus!

Tinc por que no tindrem una literatura de debò fins que no deixin de mirar-se el poble rus com una criatura de qui cal preservar la innocència. Tinc por que no tindrem una literatura de debò fins que no ens curem d'aquesta mena de nou catolicisme que es protegeix tant com l'antic de tota paraula herètica. I, si aquesta malaltia és incurable, tinc por que la literatura russa només tingui un futur: el seu passat. ◀

Traducció del rus i notes de Miquel Cabal Guarro